

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА НІМЕЦЬКОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Здійснюється порівняльний аналіз українського та німецького досвіду професійної підготовки викладачів іноземних мов. Виявлено спільні та відмінні аспекти в процесі підготовки викладачів іноземних мов і запропоновано методичні рекомендації для підвищення ефективності процесу підготовки українських викладачів з урахуванням позитивних надбань німецьких фахівців з іноземних мов.

Ключові слова: порівняльний аналіз, викладач іноземної мови, методичні рекомендації, підготовка викладачів іноземних мов у Німеччині.

Постановка проблеми

Вступ. Нові тенденції та інтеграційні зміни у суспільному житті країни, впровадження нових концептуальних підходів, реформування вітчизняної системи педагогічної освіти як складової вищої професійної освіти ставлять перед науково-педагогічними працівниками актуальні завдання щодо підготовки педагогічних кадрів з високим рівнем професійної компетентності.

Ключовою складовою в інноваційних перетвореннях, які характеризують сучасну педагогічну освіту України, є модернізація її змісту, що включає системне підвищення якості освіти, її гуманізацію і гуманітаризацію, розбудову на засадах безперервності, формування єдиного освітнього простору в Європі та перехід до інноваційного навчання. Ці тенденції спричинили розробку комплексу вимог до професійних і особистісних якостей педагога та зумовили необхідність переорієнтації педагогічної освіти на виховання професіонала нової генерації. Німеччина є однією з високорозвинених країн Європи, запозичення прогресивних ідей якої сприятимуть підвищенню якості вітчизняних фахівців-мовників.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення наукової літератури свідчить, що вітчизняні дослідники (С. Ніколаєва, О. Петрашук, Н. Бражник, Н. Язикова, О. Бігич та інші) займаються проблемою підготовки майбутніх учителів іноземної мови у вищому навчальному закладі в Україні та пропонують науковий аналіз праці вчителя, виявляють основні складові його професійної діяльності.

Мета статті — здійснити порівняльний аналіз процесу професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні та Німеччині, запропонувати шляхи підвищення ефективності процесу підготовки викладачів іноземних мов у системі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу

Майбутніх педагогів в Україні готують до здійснення навчально-виховної, науково-методичної та організаційно-управлінської діяльності в різних типах середніх

навчальних закладів. У разі отримання необхідної підготовки вони можуть викладати іноземну мову в дошкільних закладах.

Згідно з кваліфікацією [7, 8–9] вчитель іноземної мови в Україні може здійснювати такі види професійної діяльності: навчання іноземної мови (навчання практичного володіння аудіюванням, говорінням, читанням, письмом, перекладом), виховання, освіти та розвиток учнів засобами іноземної мови на уроці та в позакласній роботі; навчання іноземної мови з урахуванням професійної орієнтації; навчання літератури країни, мова якої вивчається, науково-технічного перекладу, країнознавства; науково-методичну та організаційно-методичну роботу із запровадженням у навчальний процес нових інформаційних технологій навчання іноземних мов, зокрема інтенсивних методів навчання, індивідуалізованого навчання тощо; економіко-управлінську діяльність; виховну діяльність; навчально-методичну роботу (у школі, районі, області / місті), зокрема з вивчення, узагальнення та розповсюдження нових інформаційних технологій навчання іноземних мов; пропаганду психолого-педагогічних знань серед батьків та населення.

В Україні близько 30 навчальних закладів III та IV рівнів акредитації здійснюють підготовку викладачів іноземних мов. До провідних вітчизняних навчальних закладів, які здійснюють підготовку за напрямом «Філологія», спеціальностями «англійська мова і література», «німецька мова і література», «французька мова і література», належать Національний університет ім. Т. Шевченка, Київський національний лінгвістичний університет, Національний педагогічний університет ім. Драгоманова, Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов, Тернопільський національний педагогічний університет ім. Гнатюка, Одеський національний університет ім. Мечникова, Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. Ушинського, Сумський державний педагогічний університет ім. Макаренка, Ніжинський державний університет ім. Гоголя та ін. Серед мов, які викладаються у школах різного типу в Україні, передусім, необхідно вказати англійську, німецьку, французьку, іспанську. У вітчизняних ВНЗ готують також учителів фінської, нідерландської, угорської, японської та китайської мов, які є досить рідкісними.

Підготовка відбувається за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, магістра. Бакалавр з терміном навчання чотири роки отримує в Україні кваліфікацію бакалавра філології, вчителя іноземної мови і зарубіжної літератури основної школи. Кваліфікацією магістра з терміном навчання 1 рік є магістр філології, викладач двох іноземних мов і зарубіжної літератури в навчальних закладах I–IV рівнів акредитації. Крім того, переважна більшість названих ВНЗ здійснює навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні спеціаліста з терміном навчання 1 рік і надає кваліфікацію «філолог», викладач двох мов і зарубіжної літератури. Іноземна мова може викладатися як друга спеціальність за напрямами підготовки: «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Філологія. Українська мова і література». Основною базою підготовки науково-педагогічних працівників (викладачів ВНЗ) в Україні є магістратура, аспірантура та докторантура. Отже, на відміну від Німеччини в Україні дозволено викладати іноземну мову в основній школі, закінчивши освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра, який триває довше, ніж у Німеччині. Друга спеціальність «іноземна мова» з'являється у дипломах спеціаліста та магістра.

Перейдемо до аналізу навчальних планів підготовки вчителя іноземних мов у вітчизняних ВНЗ. За радянських часів підготовка спеціалістів велася за уніфікованими планами і робочими програмами. У незалежній Україні ВНЗ отримали свободу у формуванні навчальних планів і розробленні робочих програм, що дало поштовх до їх урізноманітнення. Згідно із Законом України «Про вищу освіту», зміст відповідних спеціальностей для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів визначається державним стандартом освіти, на основі якого ВНЗ мають створювати навчальні плани і програми. Отже, на сьогодні не існує типових навчальних планів і програм підготовки вчителів.

Навчальні плани підготовки вітчизняних учителів вміщують цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки, цикл фундаментальної, природничо-наукової підготовки та цикл професійної та практичної підготовки, які поділяються на нормативну та вибіркочу частини (за вибором ВНЗ та вибором студента).

Фахова підготовка вчителя іноземних мов передбачає набуття студентами теоретичних знань зі спеціальності, формування практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності. До її змісту входять:

1) фундаментальні навчальні дисципліни (вступ до мовознавства, загальне мовознавство, латинська мова, історія мови, зарубіжна література);

2) навчальні дисципліни фахового спрямування (практика усного та писемного мовлення, практична і теоретична граматики, практична і теоретична фонетика, лексикологія, країнознавство тощо);

3) навчальні дисципліни з методики викладання іноземної мови (методика викладання іноземної мови, позакласна робота з іноземної мови тощо) [7, 3].

Порівняння кількості кредитів/годин показує, що фахова підготовка також відрізняється. Так, кваліфікаційний рівень бакалавра у Горлівському державному педагогічному інституті іноземних мов (ГДПІМ) охоплює в цілому 240 кредитів (з них 16,5 кредитів — педпрактика), рівень спеціаліста — 60 кредитів (з них 10,5 кредитів — педагогічна практика). У Київському національному лінгвістичному університеті (КНЛУ) розподіл кредитів на рівні бакалавра — 217 (педпрактика — 6 кредитів), на рівні спеціаліста — 60 (педпрактика — 10,5 кредитів) та на рівні магістра — 60 (педагогічна та науково-асистентська практика — 12 кредитів).

Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки у ГДПІМ ширший, ніж у КНЛУ, за рахунок вибіркових дисциплін, як: етика / естетика, основи риторики і культури мови, релігієзнавство, соціологія, історія Європейських держав, вища освіта України і Болонський процес, слов'янські мови, сучасна українська література [4]. Цикл фундаментальних дисциплін вищеназваних закладів також різний. У ГДПІМ більше дисциплін з мовознавства (загальне мовознавство, вступ до мовознавства), літературознавства (вступ до літературознавства, аналіз художнього тексту, теорія літератури). Щодо основних дисциплін цього циклу помітна різниця у кількості кредитів, наприклад, з історії мови, теоретичної фонетики, стилістики, лексикології, теоретичної граматики [3].

Зіставлення циклів професійної та практичної підготовки доводить, що у ГДПІМ більше кредитів відводиться на практику усного та писемного мовлення (практика першої іноземної мови, практична фонетика, практична граматики, педагогічні науки (педагогіка, основи педмайстерності, вступ у професію, історія педагогіки), психологію,

методику (методика виховної роботи, методика викладання зарубіжної літератури). Однак у КНЛУ більше уваги надається другій іноземній мові, лінгвокраїнознавству, історії зарубіжної літератури та історії літератури країни, мова якої вивчається. Цикл практичної підготовки у ГДШМ значно ширший (16,5 кредитів). До нього входять дві педагогічні практики (навчальні), педагогічна практика в літніх таборах та педагогічна (виробнича) практика у школі.

На державні экзамени в обох навчальних закладах виносяться: 1) «Іноземна мова» з методикою викладання та 2) «Кваліфікаційна робота бакалавра (КНЛУ)» або «Історія зарубіжної літератури» з методикою її викладання / бакалаврська робота (ГДШМ).

Основною метою підготовки магістра є забезпечення можливості сформувати навички проведення наукової роботи; підготувати до самостійної роботи за спеціальністю, оволодіти спеціальними вміннями викладача як практичного психолога й безпосередньо професійно-педагогічними вміннями викладача; методикою навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах; методикою проведення наукового дослідження в галузі педагогічних наук; розширити знання світової та вітчизняної культури, історії, філософії [6].

Усі цикли підготовки (гуманітарний, фундаментальний, професійний) майбутнього викладача іноземних мов тісно пов'язані з науковою роботою. Майбутній викладач мусить постійно працювати над самовдосконаленням і самоосвітою, що забезпечить формування його особистості.

Фахова підготовка магістрів здійснюється на базі значної кількості курсів за вибором. Магістр готується до викладання іноземної мови в різних за напрямками навчальних закладах. Органічною складовою професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників є педагогічна практика, мета якої поглибити теоретичні знання через упровадження їх у практику; сформувати в майбутніх викладачів уміння та навички практичної викладацької діяльності у вищій школі; сформувати та розвинути методичні вміння й навички викладання іноземних мов; сформувати творчий підхід до праці викладача.

У Київському національному лінгвістичному університеті з напрямку підготовки «Філологія. Мова і література (шведська мова)» після завершення навчання надається кваліфікація «магістр філології, викладач шведської та англійської мов і зарубіжної літератури».

У циклі гуманітарних та соціально-економічних дисциплін магістрантам пропонують основи соціології (1 кредит) та риторики (1 кредит), основи соціолінгвістики (1 кредит) та психолінгвістики (1 кредит). До циклу фундаментальних дисциплін належать загальне мовознавство (1,5 кредити), теорія літератури (2 кредити), історія лінгвістичних вчень (2 кредити), порівняльна типологія (2,5 кредити). Професійно-орієнтований цикл представлений такими дисциплінами: культура усного і писемного мовлення шведської мови (10,5 кредитів), англійська мова (10 кредитів), сучасна українська література (2 кредити), методика викладання іноземних мов у вищій школі (2 кредити), курсова робота з іноземної філології (1 кредит), педагогіка і психологія вищої школи (2 кредити) та готська мова (2 кредити). Крім того, студенти вибирають курси з дисциплін кафедри (1 кредит), на педагогічну та науково-асистентську практику

відводиться 12 кредитів. На державні экзамени виносяться такі дисципліни, як: шведська мова, англійська мова, також захист магістерської роботи [5].

Отже, порівняння навчальних планів та організаційних засад підготовки викладача іноземних мов в Україні та Німеччині показало, що в Україні зберігаються національні особливості підготовки фахівців разом з оновленням змісту та структури навчання. Поряд з дворівневими програмами (бакалавр, магістр), наявний кваліфікаційний рівень спеціаліста, аспірантура та докторантура.

На відміну від України, самостійна робота майбутніх вчителів іноземних мов у ВНЗ Німеччини становить більшу частину навантаження. Підготовка вчителів іноземних мов у вітчизняних ВНЗ може здійснюватися в умовах денної та заочної форм, у Німеччині — лише в умовах денної форми навчання, але з активним використанням дистанційних технологій навчання. Однією з форм організації підготовки вчителів іноземних мов до іншомовного спілкування у Німеччині є зарубіжні стажування, які не передбачені Українським державним стандартом вищої професійної освіти та Законом України «Про вищу освіту». Більш широке та результативне проведення стажувань в Німеччині, ніж в Україні, використання німецькими ВНЗ новітніх технічних засобів навчання у викладанні іноземних мов та професійно-педагогічній підготовці майбутніх вчителів сприяє більш ефективній організації самостійної роботи студентів.

Студенти повинні не лише брати активну участь у процесі сприйняття та засвоєння знань, а й мати стосовно них власну позицію, бути спроможними застосовувати вивчене на практиці, творчо переосмислювати, співвідносити здобуті результати з перспективами своєї майбутньої діяльності.

Заслуговує на увагу прикладний прагматичний характер підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у Німеччині. У вітчизняних планах недостатньо годин і кредитів відведено на другий фах, методику його викладання. Вважаємо недоцільним включати до циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін українських ВНЗ такі курси, як фізкультура, безпека життєдіяльності. Історію України вступники склали в рамках ЗНО, тому у підготовці вчителя-мовника необхідно акцентувати більше уваги на професійно-орієнтованих дисциплінах і не дублювати ті навчальні дисципліни, які ґрунтовно готувалися на зовнішнє незалежне оцінювання. Отже, важливим аспектом професійної підготовки є збалансоване вивчення теоретичних лінгвістичних дисциплін, а також практики усного та писемного мовлення.

На думку вітчизняних дослідників, система вищої освіти України недостатньо узгоджена з сучасними європейськими нормами організації навчального процесу, вимогами ринку праці, що істотно знижує можливості мобільності студентів, визнання дипломів про вищу освіту в розвинутих країнах і конкурентоспроможність наших випускників на міжнародному ринку праці [2].

У Рішенні колегії Міністерства освіти і науки України (№ 5/5-4 від 24 квітня 2003 р.) «Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнях акредитації», розглядаючи управління якістю підготовки фахівців в університетах як процес педагогічного впливу на характер розвитку студента, який є носієм цієї якості, підкреслюється необхідність враховувати й принципи управління якістю підготовки фахівців в університеті. Ці принципи всебічно обґрунтовані й узгоджені з

закономірностями управління та принципами освіти [8, 17], серед яких виокремлюються такі, як: принцип державно-громадської та національної спрямованості, принцип професійної компетентності, принцип гуманізації, принцип професійної спрямованості, принцип інноваційності.

На нашу думку, успішний педагог-викладач іноземних мов повинен бути саме таким, який розуміє складності процесу навчання і який може відповідно до цих знань діяти таким чином, щоб забезпечити студентам можливість правильного прийняття рішень як у самому середовищі навчання іноземних мов, так і за його межами. У сучасних умовах розвитку всіх сфер життєдіяльності особлива увага приділяється діяльності вчителя іноземних мов, що веде своїх учнів шляхом удосконалення умінь, навичок і набуття знань.

Як держава Центральної Європи, Україна має орієнтуватися на участь у формуванні загальноєвропейського освітнього простору з позиції конструктивного діалогу. Науково обґрунтоване вивчення багатого спадщини європейського педагогічного досвіду може слугувати певною мірою орієнтиром у прогнозуванні процесів розвитку вітчизняної освіти з урахуванням особливостей нашого суспільства та тих специфічних завдань, які стоять перед педагогічною освітою України у XXI ст. У визначенні перспектив розвитку педагогічної освіти в Україні слід дбайливо зберігати і використовувати організаційні форми і моделі, які історично склались, враховуючи при цьому європейські та світові тенденції. Наукове обґрунтування, прогнозування та відпрацювання основних моделей і напрямів інтеграції України в європейський освітній простір потребує осмислення й освоєння методологічних, фундаментальних напрацювань у галузі європейської педагогічної освіти. Вивчення німецького досвіду показало, що держава надає великого значення іншомовній педагогічній освіті, якість функціонування якої регулюється законодавчими документами та достатньою кількістю навчальних закладів. Теоретичні напрацювання німецьких науковців, практичний досвід створення і впровадження програм підготовки вчителів іноземних мов в університетах Німеччини, фінансова підтримка цих програм на законодавчому рівні заслуговують, безумовно, на серйозне вивчення їх з метою критичного осмислення і можливого використання в Україні.

Висновки

Використовуючи німецький досвід підготовки вчителів іноземних мов, виокремимо шляхи впровадження прогресивних ідей у вітчизняній освітній системі: 1) розроблення програм вивчення іноземних мов відповідно до сучасних вимог Ради Європи і методик інтенсивного вивчення іноземних мов з метою одержання випускниками педагогічних ВНЗ знань кількох європейських мов; 2) покращення матеріально-технічної бази ВНЗ за допомогою державних і спонсорських засобів; 3) підвищення якості навчально-методичних посібників та вимог до професійних якостей педагогів; 4) запровадження іменних стипендій для кращих студентів; матеріальна підтримка малозабезпечених студентів; 5) виховання морально-етичних норм майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах; 6) забезпечення належної професійної підготовки й оплати вчителів і викладачів, побудова системи стимуляції до самовдосконалення і розширення фахових знань і можливостей; 7) урахування міжнародного педагогічного досвіду

й наставницької діяльності досвідчених педагогів; 8) удосконалення профорієнтаційної роботи щодо педагогічних спеціальностей, запровадження тесту на виявлення специфічних особистісних якостей, придатних для виконання функцій педагога; 9) удосконалення професійно-педагогічної підготовки викладачів іноземних мов у контексті розвитку науково-дослідницьких умінь майбутніх викладачів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашкіна Н. В. Развитие профессиональной освіти в Германии (конец XIX–XX ст.): дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Абашкіна. — К., 1998. — 400 с.
2. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть: спроба прогностичного аналізу / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. — 2001. — № 1. — С. 11–17.
3. Навчальний план Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов. Напрямок підготовки «Філологія. Мова і література» (англійська, німецька, французька). — Горлівка, 2010. — С. 5–6.
4. Навчальний план Київського національного лінгвістичного університету. Напрямок підготовки «Філологія». Спеціальність «Мова та література» (англійська, німецька, французька). Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр». — К., 2006. — С. 6–7.
5. Навчальний план Київського національного лінгвістичного університету. Напрямок підготовки «Філологія». Спеціальність «Мова та література» (шведська). Освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр». — К., 2006. — С. 8–9.
6. Ніколаєва С. Ю. Концепція підготовки вчителя іноземної мови / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. — 1995. — № 3–4. — С. 5–10.
7. Ніколаєва С. Ю. Ступенева система освіти в Україні та система навчання іноземних мов / С. Ю. Ніколаєва, Р. П. Петрашук, Н. О. Бражник. — К., 1996. — Вип. 1. — 90 с. — (Бібліотека журналу «Іноземні мови»).
8. Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації: Рішення колегії Міністерства освіти і науки України № 5/5-4 від 24.04.03 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2003. — № 11. — С. 13–20.

Базова В. И.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УКРАИНСКОГО И НЕМЕЦКОГО ОПЫТА ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Осуществляется сравнительный анализ украинского и немецкого опыта профессиональной подготовки преподавателей иностранных языков. Выявлены общие и отличительные аспекты в процессе подготовки преподавателей иностранных языков и предложены методические рекомендации для повышения эффективности процесса подготовки украинских преподавателей с учетом позитивных образцов немецких специалистов иностранных языков.

Ключевые слова: *сравнительный анализ, преподаватель иностранного языка, методические рекомендации, подготовка преподавателей иностранных языков в Германии.*

Vazova V. I.

COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND GERMAN EXPERIENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHER TRAINING

The article deals with the comparative analysis of Ukrainian and German experience of foreign language teacher training. Common and different aspects as for the process of foreign language teacher training are discovered and methodical recommendations are proposed for increasing of efficiency of the process of training of Ukrainian teachers regarding positive experience of German specialists of foreign languages.

Key words: *comparative analysis, foreign language teacher, methodical recommendations, training foreign language teachers in Germany.*